

ТИЖНЕВИК - REVUE HEBDOMADAIRE - TRIDENT
UKRAINIENNE

ORGANE DE LA LUTTE POUR L'INDÉPENDANCE DE L'UKRAINE

FONDÉ LE 15 OCTOBRE 1925 PAR SIMON PETLURA

№ 29-30 (679-80) Рік вид. XV. 1 вересня 1939 р. Ціна 2 фр. Prix 2 fr.

Карп Українець

в'язане
огдана
поезії
бретта
погоди
ійник,
Гор-
о Ан-
агате.
статті
Шев-
лійсь-
«Ди-
Ду-
й ан-
юмена
та
вії.

аще з
икрий
цьому
авень,
вітлій
Симо-
літе-
днки з
мерти
дває-
допу-
либою
вий-
рвалі,
ж су-
ональ-
культ

. В.

рес-
aris 9.
рес-
aris 9.

Париж, п'ятниця, 1 вересня 1939 року.

Сталося... Сьогодні вранці німецьке військо розпочало загальний наступ на Польщу і в кількох місцях перейшло її кордон.

Благородні спроби врятувати мир і, досягши справедливого порозуміння, уникнути збройного конфлікту, — не повелися.

Розважні й мудрі голоси перестороги, заклики до заховання миру й полагодження шляхом переговорів спірних питань, звернення Папи Римського, президента Рузвельта, північних держав Європи, прем'єра Канади, одповідь короля Італії, остання спроба короля Бельгійського й королеви Голандської, зусилля міжнародної дипломатії, особливо французької й англійської, — не дійшли до розуму й почуття проводирів III Німеччини.

Німеччина, нападаючи на Польщу, ставить Європу і світ під загрозою незчислимих бід, безмежного нещастя й нечуваної руїни.

Як би не розгорнулися події, — українці добре знають, де їх місце в страшних і рішучих перепетіях світової драми, що надходить в жахливій грозі і бурі війни.

Ми — разом з Францією, Англією і Польщею.

Оддаючи себе на їх оборону, ми знаємо, що боротимемося за правду і справедливість, за право нашого власного народу на державну самостійність.

Стоючи на стороні держав, оборонців миру, проти нападника, ми тим самим продовжуємо непримиренну боротьбу й проти нового германського союзника — Москви, нашого одвічного ворога, й змагаємося за визволення з московських кайданів України.

Чесько-Український парадокс. 927-45

Орган чеської національно-соціалістичної партії в своєму вечірньому виданні («Večerník Ceskeho Slova») від певного часу має спеціальну рубрику для читачів питання, які їх саме цікавлять, а інші надсилають на це відповіді та пояснення.

Відома річ, що ця партія сенатора Клофача від початку була та є проти української орієнтації. Давніше, себ-то перед війною, більше і з явними москвофільськими симпатіями, тепер — після повстання самостійної Ч.-С. держави та відновлення її новими інтелігентськими силами вона менш українофобське, але все-ж таки по суті лишилася традиційно-антиукраїнською.

Так само відомо, що українці скрізь, де є стараються, робити пропаганду своєї справи. Отже, один щирий такий патріот, а рівночасно й наївний політик, рішив певно використати цю рубрику для пропаганди української справи і після до редакції цього часопису таке запитання:

«Чому уникати назви — українці, Україна, український народ?»

Зі свого боку, він до цього запитання дав-же відразу де-які свої уваги, а саме:

«Чому майже послідовно вживається цілком безпідставно таких назв, як: малоруси, русини просто — росіяне та навіть — українські росіяне? Чому пишеться про «вмілу українську мову?» Чому була вигадана для русинського (українського) населення Підкарпатської Русі назва «карпаторуси», а чому не «підкарпатські русини», як що слово «український» є так не до вподоби?»

Ми, українці, що живемо у Чехословацькій республіці, вже призвичаїлися до таких образ нашого народу, але таке систематичне нехтування великого слов'янського народу є глумом та поличником для чехословацької політики і жадним робом не може спричинитися до сближення слов'ян. Потім, хай й чехи не дивуються «примхам» українців та їх нетактовності, що-до чехів.

Хай на це, для чехословацького народу палке питання, дадуть відповідь нам, українцям, самі чехи».

Автор цієї замітки інж. Баричко, очевидно, дочекався відповіді на ці свої запитання. Навіть не одну, а більше. Але переважно вони були стереотипні й лише обгрунтовували те, проти чого саме протестував ініціатор цієї випадкової україно-чеської дебати.

Ось, наприклад, один завзятий слов'янофіл клофачівської марки відповідає так:

«Вживаємо назви «малоруси», бо щирий чех мусить бажати, що-б Росія залишилася єдиною*) во всіх відносинах, а отже й що до назви. Ганьбою є, як що малорус стидається за

*) Підкреслення тут й скрізь далі моє. Н. В.

свою приналежність до велетневого племені і хоче свою батьківщину розривати на малі краї та ще менші краєчки. Кажете, що словом «Росія» ми вас ображаємо, між тим, як поспішним вигадуванням правописів, відмінних од російського — ви ображаєте все слов'янство, голов-но-ж ідеали наших «будителів», що мріяли про велику всеслов'янську державу та спільну літературу. Заложення вашої держави, як й тих на півночі, вони рішуче-б засудили. Чому австрієць може спокійно бути німцем? Говорите про зближення слов'ян: насамперед, зближтеся зі «слов'янами, вашими сусідами, а потім вже балакайте про нас, чехів».

А ось ще інша відповідь, не менш типова:

«Українці часто й радо нахваляються, що Україна існувала вже перед Росією, яка немов у неї крала культуру. На це візповідаю: на початку російської історії — не було поняття Росії, яко цілости, як єдиної Великої Росії, але була — Київська Русь, Суздальська Русь, Новгородська Русь і т. д. Що там дійсно була Русь, а не Україна, — про це, читаємо в старих епосах (наприклад, у «Слові полку Ігореві», де між іншим є й такий вірш — «О руськая земля...» і т. д.) Також славетні російські богатирі мали свої оселі та походження у Київській Русі. Ніде не має навіть згадки про слово «Україна», але завжди лише «Руская земля». Київ був прабатьком російських міст, де панував російський князь Володимир і там відбулося хрещення російського народу. Тому погоджуюсь з тими панами чехами, які твердять, що Україна — це є винахід Відня та Берліна для легшого розбиття великого російського народа і слов'янського взагалі».

Серед цих відповідей лише одна є відмінного змісту; ось вона:

«На запитання пана інж. Б. є дуже проста відповідь. Це є звичай. Пригадую собі, що вже в початковій школі нас навчали таким назвам. Справа ця не може бути приводом до речення: «Ми українці, що живемо у Чехословаччині, призвичаїлися до таких образ».

Можливо помилкові наші відомості датуються ще з тих часів, коли у Росії хтось один з тисячі знав про те, що чехи є на світі взагалі. Не заздрімо вам нічого, бажаємо вам всього, але мусите признати хіба, що ваш, делікатно кажучи, необережний вислів дуже немило вражає нас».

Ця випадкова літня дебата на сторінках пражського часопису, що виходить накладом зверх 150.000 примірників денно та читається що-наймні пів-мільйоном людей, має не аби яке значіння з боку соціологічного й є дуже типовою для характеристики чесько-українських відносин.

В заголовку статті, вони охарактеризовані, як парадокс.

Може бути на це, річ зрозуміла, також і інший погляд. Чеський публіцист й теперішній посол до Пражського парламенту від При-

карпаття інж. Я. Нечас, — що після війни й під впливом української революції один час дуже живо цікавився українським питанням, якому присвятив тоді кілька безперечно не аби якої вартости публіцистичних праць,*) — вважає ці відношення, бодай, у новітній добі — «трагічним непорозумінням».

На мій погляд, парадоксом вони є тому, що їх розвиток йде, немов, у відворотнім напрямі. Звичайно кажеться, що теорія розходиться з практикою, але в данім разі можна говорити про те, що практика розходиться з теорією, як про це буде мова далі.

Звичайно на початку робляться помилки у розумінню чи оцінці якогось питання, а в данім випадку, вони робляться як-раз і хронічно на кінці, коли з початку справа уявлялася цілком вірно й ясно.

Вертаючись однак до дебатів й до тих двох відповідей, що є пересічними и типовими, а тому мають найбільшу соціологічну вартість, бо так, як ці два дебатанти, думає пересічний чеський загал у своїй абсолютній більшості, — можна зробити де-які уваги.

Тим більше навіть слід це зробити, бо подібного роду заяви лише більш великого розміру доводилося у цім літку читати на сторінках, як крамаржівського вечірнього щоденника «Narod», так й в дуже популярному бульварному часопису «Lech», з явними фашістськими симпатіями, які оба однодушно констатували після безчислених інсинуацій на адресу українського руху, що українську мову, вигадала немов, берлінська Академія Наук.

Неуцтво цих патентованих слов'янофілів не лише у слов'янських справах, але навіть — і що до історії відродження власного народу — є дійсно, безприкладне. Покликуватися на приклад чеських «будителів» для підпертя своєї українофобської аргументації, — є, делікатно кажучи, безличністю й незаслуженою образою світлої пам'яті цих велетнів чеського національного здвигу.

Власне, у цьому й полягає парадокс україно-чеського стосунку, що майже перед сто роками каменари чеського національного пробудження, як Палацький, Рігер, Шафаржик, Коубек, зокрема і головно, — Гавлічек-Боровський (для якого українське питання було центральною проблемою, від вирішення котрого, на його думку, залежить вся майбутність слов'янської ідеї взагалі) — з геніяльною інтуїтивністю зрозуміли істоту української справи, яка тоді почала доперва зарисовуватися на культурному фоні слов'янського ренесансу, а тому були рішучими й без-

*) Наводжу тут заголовки їх: *Ukrajinská otázka* (питання) 1918; — *Prosím za jeden slovansky národ*. 1919. (Відозва до чеської мирової делегації з проханням підтримки укр. справи); *Uprímně (щире) slovo o stycích cesko-ukrajinských*. 1919; *«Východoevropská tragedie a Ukrajina»*. (Její vyvoj a životně síly). 1919.

компромісними визнавачами та захисниками самостійности української мови й народу, як по відношенню до Москви, так й Польщі. *)

Парадоксом є, що власне ці чеські «будителі» вивели у перше українське питання на міжнародній форум, виступивши на захист прав українського народу у 1849 році в австрійським після-революційним парламенті. Це др. Л. Рігер казав у відповідь на безличний напад поляків (що тоді аргументували проти української справи цими самими закидами, якими тепер оперують вищезгадані чеські націоналістичні органи): «Я признаю українців самостійним народом... Віддайте пошану цьому, як з боку поляків, так й росіян, переслідваному, але до самостійности покликаному народу»... А славетний чеський історик Палацький до цього додав: Українці «не є жадним винайденим народом». «Це є цілком самостійний нарід».

Геніяльний чеський публіцист Гавлічек-Боровський таврував безоглядно у своїх писаннях ті чеські часописі, що тоді вже безчестили український рух наклепом про берлінське й штучне його походження, нагадуючи землякам, що ще не так давно самим чехам доводилося боротися проти подібних ворожих закидів на адресу чеського національного відродження.

З наведеного видно, що небезпечно сучасним епігонам чеського слов'янофільства покликуватися у своїх проти-українських заявах та виступах на авторитет каменярів чеського національного відродження, які хоч були палкими слов'янофілами та ширими русофілами, але при цім цілком річево й вірно дивилися на українську справу, добре розуміючи, що без вільної України не може бути мови про здійснення ідеалів слов'янської взаємности.

Здається, що найбільшу рацію має той учасник анкети, про яку тут мова, котрий характеризував таке неприхильне відношення чеського загалу до української справи, як свого роду звичай та традицію, не кваліфікуючи отже це, як свідому образу українського народу.

Дійсно, після 1867 року, коли Австро-угорська держава була перетворена на дуалістичній засаді, що фактично означало — панування німців і германізацію в Австрії та панування мад'ярів й мад'яризацію в Угорщині, австрійські слов'яне, а передовсім, чехи замість давнішого панславізму, стали на шлях виключного русофільства, а отже, й панрусізму.

*) Пор. про це цікаву брошуру Ф. Заплетала — *Rusini i naši buditele*. Прага 1921. Д-р І. Брик: Матеріали до історії українсько-чеських взаємин. Львів. 1921. Далі мої статті у подебрадському тижневику — «Українське життя» (1926 р.): Д-р Рігер про укр. справу 1849 р. (ч. 2); К. Гавлічек про укр. питання (ч. 3); Я. П. Коубек про Україну (ч. 5); Фр. Палацький — «Otec národa» у подебрад. місячнику «Наша громада» (1926 ч. 5-6).

Відтоді датується й зміна у відношенню до українського питання, як зрештою й неприязне відношення до кожного національного чи політичного руху на території царської Росії. Це річ зрозуміла, бо неросійські слов'яне, а в тім числі й австрійські, крім лише поляків та свідомих галицьких українців, не бажали внутрішнього ослаблення царської держави, бо мріяли і вірили тільки у сильну Росію, що на їх думку була природнім заборолом та захистником проти пангерманської небезпеки.

Так отже у другій половині минулого століття витворився серед чехів звичай і традиція, що ставив українців за дужками слов'янської взаємности і дивився на їх, як на ворогів та зрадників слов'янства.

Так думає пересічний чеський загал і навіть масове перебування чеських легіонерів на Україні, де вони мали змогу побачити і переконатися у стихійності українського руху та очевидних ріжницях під кожним оглядом між українцями й москалями, — не змогло досі перебороти цей традиційний погляд чехів на українську справу.

Таким чином ми є свідками другого парадоксу у чесько-українському відношенню. З огляду на таку майже стихійну антиукраїнську орієнтацію чеського громадства в теорії, природно, слід було б очікувати і відповідно антиукраїнську практику, як ми це бачимо, наприклад, в Югославії, де теоретична українофобія є у певній згоді з такою же практикою.

Але, коли брати під увагу фактичні можливості культурно-наукової праці української еміграції, що перебуває на території Чехословаччини, то вислід буде цілком протилежний. При майже 90 відс. теоретичного антиукраїнства, маємо майже 100 відс. практичного українофільства.

Парадоксом є, що Чехословаччина поводить під цим оглядом супроти української еміграції безперечно краще, ніж ті держави, де є величезні українські меншості (Польща, Румунія), які абсолютно не дбають навіть про культурно-національні потреби українського населення.

Власне і це також парадоксально, що Чехословаччина це єдина країна, де при доброзичливій допомозі держави, українська культура й наука може плекатися цілком вільно, без яких-будь урядових перепон чи заборон, з якими доводиться їм весь час боротися на інших територіях українського народу.

Не є завданням цих рядків аналізувати причину цього парадоксу, чи «трагічного непорозуміння» у чесько-українському відношенню. Констатуючи цей факт, можна лише запитати: чи є якийсь шлях або спосіб до виходу з цього явно ненормального положення?

Питання тим важніше, що чесько-українські взаємини на майбутнє чим далі більше будуть поглиблюватися не в останній мірі також з огляду на національно-культурну будучину Підкарпаття, яке теперішній посол від цієї країни Я. Нечас слушно назвав мостом між східними та західними слов'янами.

Мені здається, що з чеського боку, а саме з кол демократичних і дійсно слов'янських, себ-то — без панросійських захоплень, — були вже висловлені думки та пропозиції, які справді могли-б спричинитися до ліквідації тут чесько-українського парадоксу чи непорозуміння.

Майже перед 10-ю роками, відомий чеський історик сходу Європи, проф. Я. Бідло, — не лише один з великих приятелів українського народу, але й дуже добрий знавець історії України, — зробив в одній газетній статті таку реальну пропозицію, що правильно вказує шлях до виходу з цього положення.

«Єдине слушне становисько, — писав він, — на мій погляд, це визнання існування й самостійності українського народу без застережень й зо всіма практичними з цього наслідками та без огляду на те, як надалі буде утворюватися їх відношення до росіян...»*)

Може ще гостріше, але цілком ясно висловився з цього приводу цитований вже тут чеський українофіл Я. Нечас, що у своїй брошурі: «Щире слово про чесько-українські відносини», каже:

«Ми рішуче мусимо відсудити тих чехів, що хочуть виступати супроти українців в ролі менторів й приписувати їм їх державну форму та державне-правне відношення до решти сусідів, а передовсім, що до Росії. Чехи мусять старатися, що-б не заводили надій тих, хто добачає в них каменярів слов'янщини, хто охоче довірив би нам її провід.

Першим і головним нашим завданням має бути переведення основної ревізії старих всеслов'янських планів та програмів, що не утрималися в огні світової війни та погодити їх з демократичними ідеями нової доби. Треба знайти таку формулу, яка була-б справедлива для всіх слов'ян. Лише таке формулювання слов'янської думки, що буде об'єктивне відносно всіх, має рацію побуту. Всі інші заходи є перестарілі, немодерні та не мають навіть платонічного значіння.»**)

Подєбради. Серпень, 1927.

Н. В. —

«Миротворці».

Десятий рік панування не приніс щастя большевицькому уряду.

На внутрішньому фронті зовсім зле: опозиція, яку спершу так щільно ховали, яка де далі стала виявлятися на зовні, а потім почала загрожувати самій єдності партії, перейшла нарешті на той самий революційно-нелегальний шлях, по якому йшла колись в царські часи вся с-д. партія. Опозиція, правда, виключена, Сталін буцім то панує,

*) Цитую с Я. Нечаса публікацію: Vychdoevropska Tragedie à Ukrajina 1920. ста. 8.

**) I. Necas. Uprinné slovo o Stycish cesko-ukrajinskych 1919 стр. 9.

Цей офіційний доклад дуже характерний, він розкриває карти залізничної політики що-до України.

Робиться тільки те, що корисно для центра. Отже три головні тези:

- а) взаємовідношення
- б) виправка технічної сторони
- в) урегулювання фінансового стану.

Кожний з цих пунктів має багато суб'єктивних моментів. Всі складові елементи надзвичайно тісно зв'язані з загальним економічним життям, від якого вони не можуть бути відділені.

Для успіху розвитку країни транспорт мусить йти трошки попереду розвитку інших сторін життя — інакше він буде не сприяти, а гальмувати.

Инж. шляхів **Є. Сокович.**

На Закарпатті

Вражіння з концертної подорожі в Мукачеві

(уривок)

Обдивившись Ужгород і набравши в нім доста всяких вражінь, я надумав поїхати до другого більшого закарпатського міста — Мукачева. Про цей свій замір поділився із своїми знайомими ужгородцями. Всі, з ким про це говорив, задивлялися на його досить пессимистично. Де-хто просто казав, що їхати українцеві, хоч би й для концерту до Мукачева, цієї найбільшої москвофільської твердині, — це значить дурно витрачати час і гроші.

Хоч як здавалося реальними були уваги моїх знайомих, та я мав свою думку. Мені хотілось поглянути на одне з найстаріших міст Закарпаття, а рівно ж зблизька подивитися на москвофільську твердиню, зокрема на її «вежі»: гімназію та вчительську семінарію, про котрі вже занадто багато наслухався в Ужгороді.

Лишившись вірний своїй думці, я, не гаючися, 5 падолиста виїхав до Мукачева.

В дорозі, не маючи що робити, придивляюся до людей, до їхнього вбрання та прислухаюсь до їхньої гутірки. На своє здивування почув тут таку вимову, яку доводилося чути на Чернігівщині, в Сосницьким повіті. До мого уха раз-по-раз долітали такі слова як «куїнь» (кінь), «вуїл» (віл), або «вул». Замість нашого «кільки» тут а пізніше й по інших місцях Закарпаття часто чув «кулько». Ця спільність вимови частини чернігівців і закарпатців чи не може часом бути ще одним доказом, що первісною батьківщиною наших предків були Карпати, з яких одні спускались на придніпровські ліси та степи, а другі на закарпатські долини.

Десь підвечір приїхав на станцію Мукачів, чи як на ній написано — Мукачево. Ще за кілька кілометрів раніше ніж побачив саме місто, мое око впало на старий мукачівський замок, збудований на самім верху круглої гори, що своїм виглядом нагадувала великих розмірів козацьку могилу. Цей замок здається почали будувати ще в 13-віці, яко оборонне місце проти татарських наскоків. Однак його будівлі не мають якогось сталого характеру: протягом многих віків, він поповнювався все новими будовами як церковними так і світськими, бо в нім довгий час перебували православні, а пізніше уніятські єпископи. Тепер замок має багато зовсім нових прибудовань, і як мені пізніше оповідали, вже й чехи там щось будують. Цікавий це замок ще й тим, що в нім в часі світової війни в 1916 році стояв кіш Українських Січових Стрільців, перших українських лицарів, що відновили традиції збройної боротьби проти

Москвії, і вперше на полі бою своєю кров'ю скропили рідні гори та долини, на які простягала вона свої загребуші лапи.

Хтось оповідав мені, що тут була записана, коли не помиляюся, капельником січової оркестри Михайлом Гайворонським місцева лемківська пісня: «Кедь ми прийшла карта». Повна ліризму і по музиці і по змісту (переживання рекрута, що йде до війська), вона зробилась улюбленою піснею Українських Січових Стрільців, яку фронтови січові частини, жартуючи, звали гімном коша.

З двірця поїхав до торговельної академії, де мав одного знайомого професора — українця. Візник — жид, не знаючи, що воєа (фактично її два класи) тимчасом містяться (за браком помешкання) в будинку гімназії, привіз мене до великого кількоповерхового будинку, в котрім однак ще не було ні вікон, ні дверей. Коли ми зупинилися, я із здивуванням подивився на незакінчений будинок академії, а тоді глянув мовчки на жида. Той так саме мовчки глянув на мене. Мимо волі обидва засміялись. Ясно, що в будинку, що не має ані вікон, ані дверей науки не могло бути, отже й потрібного мені професора я не міг там побачити. Встав я з возу і пішов до невеличкого одноповерхового будинку, що був напроти. Це був якийсь інтернат. Внім і довідався точну адресу академії. Знову рушили. З якихось 5-10 хвилин візник зупинив своїх коней перед двоховерховим будинком гімназії, чи пак біля москвофільської освітньої фортеці.

Лишивши валізку та інструмента на возі, входжу до середини. Саме була перерва і тому на коритарі сновигали школярі. Побачивши кілька дорослих вже гімназистів, я звертаюся до них по українсько-му:

«Прошу вас, де я можу видіти д-ра, професора торговельної академії?»
— «Что пожалуйста, — перепитують мене з явною неохотою гімназисти і цими словами ніби навмисне підкреслюючи своє «знання» московської мови.

Я ще раз повторив те саме, та крім — «что пожалуйста» — нічого більше від них так і не почув. Але серед гімназистів що обступили мене, була і невеличка гімназистка, котра дуже охоче показала мені на двері кімнати, де мав би бути д-р.

Постукавши в двері, і не вспівши переступити порогу, я побачив знайому постать лише не К., а проф. В., колишнього урядовця української дипломатичної місії в Празі.

Розплатившись з візником, я розповів В. про ціль мого приїзду, прохаючи допомогти мені в справі влаштування концерту в москвофільській гімназії.

— «Чи не могли би ви поговорити з директором» — спитав я В.
На це оскільки не помиляюся він відповів: «Мене тут знають як українця і тому коли би я звернувся до його, то справа концерту наперед можна сказати буде пропащою».

Признавши за В. рацію, рішив особисто звернутися до високого москвофільського начальства. Та в ту хвилину директора в гімназії не було. Пізніше ще двічі заходив, але його все не міг здібати. В той же день пригатований на всякі несподіванки я знову пішов до гімназії. Вступивши до середини, я здібав на коритарі сторожа і запитав за директора. Сторож сюди-туди метнувся, заглянув до директорського кабінету, ще кудись збігав та директора ніде не було.

Рішивши якийсь час заждати, почав розглядати порозвішувані на стінах образи. Раптом моя слухова увага мимоволі насторожилася. З одної з клас чути було, як хтось схвалюваним голосом на чистій московській мові, ніби дорікаючи, говорив:

«Апять «бежит». Ну кто же так пішет? «Бежит, бежит, бежит», а не «бежит». Тисячу раз гаварілось, пісалось і без конца павтарялось, что после буквы «ж» в русском языке всегда пишется «и» а не «и». В прошлом году сколько аб етом талковалось і всьо напрасно, пішете ещю хуже чем пісали»...

Великий сум мене охопив, коли слова розхвильованого професора-

москвина затихли. Промайнула думка: бідні діти і не менше бідний професор. По всьому видно було, що своїх дітей він не учив, а мучив і сам при тому мучився. Чи робив він цю невдячну роботу із сумної необхідності, мовляв, треба якось жити та й куди подітись бідному емігрантові, чи може із смішних тепер переконань про «єдінство великаво руссково народа і сво язика». Хто знає. В кождім разі всі його намагання зробити з «руських хлопців», після його ж висловів «руських мальчиків» видно не зовсім вдавались, не зважаючи на всі жалюгідні педагогічні заходи.

Чекаючи на директора, я б може ще що цікавого почув та сторож заявив мені, що директор в такий пізній час до гімназії вже не вертає. Довелось отже так потрібне побачення відкласти на другий день.

Під вражінням перших переживань в москвофільській гімназії я вийшов на вулицю.

Коли згадую тепер цю гімназію, то вона уявляється мені якоюсь фабрикою, де з української селянської дівори, виробляють «язичників» (од слова «язичіє») — оту нещасну покруч і що-до мови і що-до поглядів на свою національну приналежність, тим більше нещасну, що вона й сама того не помічає.

На другий день, тоб-то 13 падолиста, я мав відбути два концерти в горожанській школі, які були задалегідь пригатовані при ласкавій допомозі одного з її вчителів українця з Галичини Гайдукевича. Умовившись що-до часу їхнього відбуття, я поспішив до гімназії, з якою ще й досі нічого не виходило.

Прихожу впрст до професорської. Велика кімната з довгим столом по середині. По стінах кілька портретів. Разом з димом від цигарок, в повітрі висить і москвофільське «язичіє». Питаю за директора. Говорю українською мовою. На мій запит один з «язичників» відповідає:

«Господин директор сейчас пуйшов на улицу».

Я подякував і як найчемніше запитав, чи не міг би хто сказати, куди він саме пішов або показати, як він з себе виглядає. На це дістав досить нечемну відповідь, яку можна було б переказати більш менш хіба такими словами: «коли тобі треба, то й сам знайдеш, де він пішов та як він виглядає».

Вже по відповіді, як і по тим косякам, що кидалися «язичниками» у мій бік, я добре бачив, що таким гостям, як я, тут не будуть раді. З такою думкою поспішив на вулицю. Куди ж йти? Праворуч чи ліворуч? На кождий випадок пішов праворуч, бо цей напрямок вів до центру міста. Проїшовши яких пару-другу кроків наздогнав гурт селян, а між ними якогось панка, котрий про щось їм розповідав. Перепрошую, що перебиваю розмову і кажу: «Чи Ви часом не будете паном директором гімназії?»

— «Айно!» (еге) чую у відповідь.

Тоді я йому представляюся і ще раз перепрошуючи, що турбую на вулиці, кажу, що хотів би дати концерта для гімназії на старо-руському інструменті кобзі, разом із співом старо-руських пісень. З тактичних міркувань слова «український» я, розуміється, не вживав. На моє превелике здивування, директор гімназії здається на прізвище Драгула, досить чистою (як на закарпатця) українською народньою мовою відповідає мені, що то було б «інтересантно», але він зайнятий «вольбами» (виборами) до парламенту і йому не до концертів. Однак самий концерт дозволяє, а в справі його уладження доручає мені звернутися до проф. Петрова.

Діставши бажану відповідь, я директора вже більше й не задержував. Стиснувши руки, — ми розійшлися, певно кождий по своїйму вдоволеній: він, звільнившись від балачок про якийсь концерт, коли тут, мовляв, гарячий час виборів і зовсім не до концертів, я — діставши нарешті давно сподіваний дозвіл на той же концерт, в який мало хто й вірив з моїх місцевих знайомих.

Задоволений — вертаю до гімназії. Знову заходжу до професорської і питаю професора Петрова. Говорю по українському. З-за столу підводиться кременна постать, по обличчю, типового москвина. Невже думаю помилився, коли чую на чистій московській мові:

«Я професор Петров, вам що угодно?»
Щоб не поспувати справи, переходю і собі на московську мову. Пред ставляюсь, кажу йому, що хотів би упорядкувати концерта для гімназії. Він ніби погоджується. А далі питає, на якому саме інструменті я граю. Я відповів, що на кобзі-бандурі.

— «Ведь это же малорасійський інструмент».

— «Да» — малоросійський — відповідаю йому, а сам думаю: що з тобою зробиш, нехай поки-що побуде й «малоросійським», а там — побачимо.

— «Нда...» — муркнув собі під ніс Петров.

Хвиля неприємної мовчанки. Далі мій професор почав говорити, що нема підходящої залі, що учні заняті, а тих, котріб могли прийти, є дуже мало. Вислухавши всі його доводи про неможливість упорядкувати концерта і, бачучи, що він на всякі спроби дає мені зрозуміти, що концерт не є бажаним, я огорошую його зовсім для нього несподіваною заявою:

«Справа з концертом вже позитивно вирішена після моєї розмови з паном директором, котрий просив васлише зайнятися його урядженням».

Моя заява видно здорово здивувала Петрова, бо він заявив, що в справі мого концерту він мусить особисто переговорити з директором і просив мене трохи пізніше ще раз зайти до гімназії.

От, думаю, халепа, чого доброго ще понесе все діло. Та довго над цим роздумувати не мав коли, бо, поглянувши на годинника, мусів чим дужче поспішати до горожанської школи, де був для неї призначений концерт.

Прибігши туди, я застав гімнастичну залу вже набиту, що називається «до откату». Ледве пройшов до призначеного мені місця, тримаючи над головою кобзу, як мене зовсім облягли учні.

Хоч моя увага всеж була занята гімназією, куди мусів би вже йти, та бачучи щире задоволення школярів, вчителів і самого директора Пleshа — приємної і симпатизуючої з українцями людини, — я загравав кількя разів на біс.

По концерті з усіх боків почали мені складати подяки та виявляти своє вдоволення. Де-хто підкреслював свої симпатії до України. Пам'ятаю одна вже старша особа хвалилася, що знає багато українських пісень та має їх цілий нотовий збірник, якогось старого видання. Всі говорили українською мовою, хоч і з місцевими ухилками. По московськи ні один не калчив і взагалі «язичія» я тут не чув.

По концерті прихожу знову до гімназії. Питаю Петрова. Кажуть, що нема. Пролітає думка — чи не зник навмисне. Але ні! За хвилику він з'являється і каже мені заждати. Сам іде до кабінету директора. Боячися, щоб він не поспував справи, я кажу йому:

«Гаспадин професор, разрешіте пайті вместе?»

«Ах, нет, нет, Я пайду адін». З цими словами він зник за дверима директорського кабінету. Чекаю я нетерпляче, цікавий, що він говорить директорові та чим саме скінчиться його балачка. Та ось двері відчиняються і Петров зовсім невесело заявляє мені, що концерт «будет севодня же в три часа». Я подякував, подумавши собі, що очевидно директор гімназії, хоч і москвофіл, але все не москвин і таки захотів, аби його учні послушали «староруського» музичного інструмента.

Роздумуючи над способом провадження концерту, пригадую добру пораду професора торговельної академії українського емігранта Г. спершу щось заграли і тим зацікавити москвофілів, а потім вже говорити українською мовою про історію кобзарства, бо инакше, хто зна, чи взагалі вдасться зробити концерта. Як після концерту виявилось, ця порада мала повне оправдання.

Минула третя година. До професорської приходить Петров і каже, що вже можна йти на залу. Іду. Переступивши її порога, я здивувався, бо там нікого не було, коли не рахувати кількох старших гімназистів, що приправляли на якусь виставу декорації. Та за яку хвилику почали вхо-

дити учні, а за ними професори, серед яких крім Петрова був ще один москвин, професор Францев. Коли на залі втихомирилось, я питаю Петрова:

— «Гаспадин прафесор, разрешіте начать?»

— «Да, пожалуйста». Відповів він.

Хоч як вже звик до сцени, але тут в присутності тих, що національно нищать нашу закарпатську молодь, виховуючи її на яничарів, як і перед нею самою, я почував себе ніби схвилюваним, взагалі якимсь не так, як то звичайно буває.

Поклонившись і ні слова не кажучи, вдарив по струнах якогось очайдушного, повного віртуозних місць, козачка. На залі, коли скінчив, відповіли мені рясними оплесками. По виразах облич бачив, що гра викликала загальне вдоволення, бо не тільки молодь, але й професура якимсь ніби ожила. Навіть і сам Петров, що ходив перед цим чорною хмарою, злагоднів і немов би зробився приємнішим.

— Ну, думаю собі, клянуло! Тепер можна буде й поговорити. Знову встаю і як найповільніше, вкладаючи в кожне слово весь свій темперамент увесь декламаторський хист, звертаюсь українською мовою до присутніх:

— Високоповажани панове професори! Дорогі браття та сестри!

Вже ці мої перші слова ошарашили цілу залу. Певно і професори і молодь далеко менше здивувались, як би я почав на голові ходити, ніж тому, що офіційально із сцени заговорив до них українською мовою. На залі зразу запанувала мертва тиша, а далі помітив замішання. Я, ніби воно мене зовсім не торкається, продовжую розпочатий відчит:

— «Раніше ніж співати наших руських пісень, я хочу сказати вам пару слів про історію нашого національного інструмента».

На залі знову все припинилося. Згадавши за музичні інструменти інших народів, між яким згадав і московський, з його трьохструною балабайкою, я заявив, що: — «і наш руський, чи як тепер здебільшого кажуть — український народ має рівно ж свій окремий національний, многострунний інструмент — кобзу-бандуру».

Чим далі говорив, тим більше помічав, як зростала увага не тільки молоді, але й професорів; лише один з них кидав у мій бік злючим, презлючим поглядом. З певністю можу сказати, що коли би очі мали здібність їсти людей, то не то від моєї кобзи, а й від мене самого мабуть би й кісток не лишилось. Петров теж кидає на мене злими косяками і взагалі був, як то кажуть ні в сих, ні в тих. Проте всі мовчали.

«Не знаю», кажу, — «чи ви мене добре розумієте, бо я аж з Києва і говорю до вас мовою, якою у нас вчать по гімназіях та університетах».

Це речення навмисне сказав, бо як мені передавали, москвофільські і московські професори виховують закарпатську молодь в тім дусі, що на Україні ще й нині вчать московською мовою. Однак не встиг я його скінчити, як по залі пролунав голос Петрова:

«Будьте любезни гаваріть на русскі».

«Я ж хіба говорю не по руському».

І так, ніби нічого не сталося, продовжую далі, хоч чую, що в самого в середині аж кипить. Та в цей момент я зауважив, як кількох старших гімназистів всміхаються, поглядаючи на Петрова і трохи не показуючи на нього пальцями. Це морально мене піддержало і що називається піддало духу. Я ще з більшим захопленням продовжую свій виклад. Коли Петров знову:

«Я вас прошу гаваріть по русскі».

За ним чую инший голос:

«Пожалуста говоріте по руському».

Це обізвася той самий місцевий москвофіл-професор, що весь час мого викладу їв мене очима. А я їм на те свого:

«Мої панове, та я ж говорю до вас по руському».

Старші учні, я бачу знову сміються, поглядаючи в бік Петрова. Цього йому було вже забагато і він під тихий сміх задніх рядів кидає

залю. За якийсь час знову до неї повертає і, послуховавши, що я говорю, в друге її залишив і вже більше не з'являвся.

Другий професор-москвин Францев весь час мого викладу сидів з низько похиленою головою і не подавав найменших ознак своєї присутності. Бачучи, з якою увагою слухала аудиторія вигадану «німцями та Грушевським» українську мову, я, поглядаючи на сиву голову цього забрівшого між чужі люде московського емігранта, почував, як мене проймав ширий жаль до цієї людини.

По викладі розпочав самий концерт, під час якого вже слово «Україна» разом із згуками кобзи залазило кожному до вуха, а може й до серця, незалежно від того, чи того хто хотів чи ні. Думається мені, що і професорові-москвофілові, що в час самого концерту трохи злагоднів, мабуть і по моїм від'їзді з Мукачева, ще довго вчувалася «руська» кобза та «руські» пісні. Коли справжній москвин, висидівши майже весь концерт з опущеною головою, все ж час від часу «снісходительно» кидав мені пару «чемних» оплесків, то цей москвофіл, що так шмагував очима моє тіло, — не «удостоїв» мене найменшою ознакою своєї уваги. Та концерт висидів до кінця, не зважаючи на можливу душевну муку, котру як ренегати, мусів гостріше відчути, слухаючи пісень українського народу, до якого і сам належав.

На загал кажучи, концерт слухався з великим зацікавленням при абсолютній тиші під час виконання. Кожда точка вкривалася меншими чи більшими оплесками.

По концерті йду до професорської і в московській мові дякую професора Петрова за ту працю, котру він поклав на організацію концерту. — «Ето всео пустякі!» — каже він, — «вот зачем ви гаварілі по малорусскі?»

— «А как же іначе я мої гаваріть, ведь здесь рускаво языка не панімают».

— «Да, но ведь ми воспитываем учеников в русском духе і преподаваніє у нас ведьотся на русском языке».

— «Ах, так...»

В такім дусі поговоривши з Петровим, я ще раз подякував за турботи і попросив його на пам'ятку до спеціального «закарпатського» альбому написати своє прізвище, що й було зроблено, як ним так і де-якими іншими прфесорами.

З почуттям переможця виходив я з гімназії, радісно поспішаючи до знайомих українців, які, інтересуючись наслідками боротьби, вже на мене чекали. Та й як було не радіти. Бо ж в гімназії, де все українське опльовується, де звичайно українця, як то кажуть, не підпускають на гарматний стріл, де одним словом панує москвофільський дух — пошастило дати українського концерта та ще з таким «вещественним доказательством» окремішности українського народу, як його історична в піснях та думах оспівана — кобза-бандура.

Василь Ємець.

3 міжнароднього життя.

— Репараційні труднощі. — Англія та Індія. — Антибольшевицька конференція. —

Як відомо, Версальським договором покладено на Німеччину так звані репараційні обов'язки, себ-то обов'язок покрити всі збитки, що їх понесло населення сплюндрованих німецьким військом територій і взагалі збитки приватних людей та установ, що постраждали від війни.

Формувані ці обов'язки в договорі остільки неясно та неозначено, що репараційна проблема на протязі кількох літ страшною марою висіла

та Франції противними до них угрупованнями піднесло б знов значіння Москви в Європи та безпеку війни.

Небезпеку цю зменшують, розуміється, в де-якій мірі поневолені нації ССРСР, поборюючи з середини сили московського імперіалізму. Але це мусять розуміти і європейські великодержави і числитися з представниками цих націй в Європі, як з фактичними членами протимосковського фронту держав.

М. Данько

УРЯДОВИЙ ПРОЄКТ РОЗВ'ЯЗАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПИТАННЯ В ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНІ

Конфлікт між урядом і німецькою національною меншиною в Чехословащині, що ось вже кілька місяців є центром політичної уваги цілої Європи, викликав кілька пропозицій для його розв'язання з боку чехословацького уряду. В часописах писалось вже про три проєкти, але змісту їх не було офіційно оголошено. Аж нарешті 7 вересня уряд доручив представникам німецької меншини, а 10 вересня подав до преси четвертий з черги проєкт розв'язання конфлікту. Яка доля спіткала цей «остаточний» проєкт — уже відомо, але сам по собі цей проєкт заслуговує на нашу увагу, як спроба розв'язати національне питання в межах однієї держави з різнонаціональним складом населення.

Треба наперед завважити, що проєкт викликали вимоги німецької національно-соціалістичної партії під проводом п. Генляйна. Ця партія домагалась повної територіальної автономії так зв. судетських німців та права належати до національно-соціалістичного руху в Німеччині. Але проєкт чехословацького уряду має на увазі не тільки німців, але й українців, мад'ярів і поляків. Не згадується лише про словаків, хоч і серед них існує поважний автономічний рух, на чолі якого стоїть народня партія покійного о. прелата А. Глінки.

За німецькою, українською (в тексті проєкту: «руською (малоруською)»), мад'ярською і польською меншинами проєкт визнає рівноправність з чехословаками що-до мови, освіти, соціального забезпечення, публічних робіт, пропорційність участі в центральних державних органах і установах та повну рівність в місцевому самоврядуванні.

Приналежність кожного громадянина до певної національності встановлюється офіційно на підставі національного кадастру.

Повнота національних прав виявлятиметься, головним чином, в місцевому самоврядуванні, яке буде організовано на підставі національного принципу, а саме: територія Чехословацької республіки буде поділена на самоуправні округи — ж у п и , при чому межі жуп будуть встановлені по можливості на підставі фактичного розселення в державі національностей, з угляданням тако-ж географічних, господарських і комунікаційних відносин. Органи жупного самоврядування будуть організовані на виборному принципі, на підставі загального, рівного, прямого й таємного голосування з пристосуванням принципу пропорційного представництва. До компетенції місцевого самоврядування будуть віднесені всі справи, які в рамках єдиної держави уможливають рівноправний і досконалий розвій сил і властивостей окремих національностей. Зокрема, жупним самоврядуванням, по думці проєкту, передано справи шкільної й народньої освіти, публічного здоров'я, соціальної опіки й публічних робіт, при чому фінансові засоби на ці справи будуть уділятися з державного загального бюджету, пропорційно національностям. Місцевому самоврядуванню буде знов повернуто завідування місцевими поліційними органами.

Проєкт забезпечує тако-ж участь національних меншин і в центральному державному управлінні на принципі пропорційності. Склад державних урядників і робітників буде ступнево поповнюватись особами, приналежними до національних меншин, аж поки кожна національна меншина буде мати в центральних урядах таку кількість своїх членів, яка відповідає її відсотковому відношенню в складі населення цілої держави. Цей-же принцип провадився б і в персональному складі суддів з додержанням принципу незміненості суддів.

Засада пропорційності буде проведена тако-ж всюди в державному господарстві, а саме: видатки й кредити в державному бюджеті на потреби шкільництва й народньої освіти, публічного здоров'я, соціальної опіки й публічних робіт будуть розділені відповідно до відсотку національних меншин. Пізніше це правило буде розповсюджене й на інші ресорти. При завданні праць і постачання для державних установ, фондів, підприємств призначені для цього кредити будуть тако-ж поділені пропорційно між національностями. Для контролю над переведенням цього буде організовано спеціальну контрольну комісію з представників національностей під головуванням голови державного контролю.

Як ми вже сказали, проєкт встановлює повну рівноправність національних мов: німецької, «руської (малоруської)», мад'ярської і польської з мовою «чехословацькою» (?). Внаслідок цього буде відповідно змінено існуючий закон про мови.

Охорона прав національних меншостей, за проєктом, буде здійснена таким способом: 1) будуть видані спеціальні закони, які не тільки забезпечать приналежність громадян до тієї або іншої національності, ба й охоронятимуть їх майно й націо-

нальність від політичного, соціального й господарського утиску; 2) в самоуправних жупах буде дано охорону прав національним меншинам проти національної більшості в межах кожної жупи шляхом заведення куріяльної системи для цих меншостей; 3) буде заведено паритетні комісії при голові ради міністрів для кожної національної меншини під головуванням державного урядника цієї національної меншини. Членів паритетної комісії будуть вибирати члени парламенту дотичної національної меншини. До компетенції паритетних комісій буде стосуватись евіденція державних урядників національних меншин на державній службі і в державних підприємствах; 4) нарешті, догляд над виконанням законів про права національних меншин буде передано судам: будуть організовані спеціальні суди для розв'язання спорів між органами центрального й місцевого управління; справи, що торкаються здійснення й охорони прав національних меншин буде передано до компетенції конституційного суду; в судах вищих інстанцій буде заведено національні відділи, причому судові округи буде пристосовано до жупних округ.

Крім цих загальних постанов, що торкаються всіх признаких проєктом національних меншин, проєкт містить в собі ще й спеціальні постанови, що торкаються німецької національної меншини. Проєкт встановлює максимальний відсоток участі німецької національної меншини в державних установах для місцевостей, де німці не творять більшості населення. Цей відсоток визначено в 30 відс. Крім того, проєкт обіцяє негайну господарську й фінансову поміч німецькому господарству й промисловості в розмірі 700 мільйонів корон з позики в 1 мільярд корон, що буде розписана до кінця цього року.

В кінцевій постанові проєкту говориться про те, що проєкт в частинах, що не вимагають видання нових законів, буде реалізовано негайно. Для переведення в життя інших частин уряд негайно займеться виготовленням відповідних проєктів законів для внесення їх на ухвалу парламенту.

Коли порівняємо проєкт чехословацького уряду з міжнародними договорами про права національних меншин, мусимо признати, що цей проєкт уявляє значний крок вперед на шляху правильного розв'язання складної проблеми співжиття громадян різних національностей в межах однієї держави. Проєкт розв'язує цю проблему на основі признання за національностями рівноправності і в напрямі перебудови цілої держави: з держави національної, в якій домінуюче становище займає чеський народ, проєкт утворює державу національностей, в якій рівні права матимуть, крім чехів і словаків, ще чотири національності: німці, українці, мад'яри, поляки. Далі проєкт міняє структуру Чехословацької держави ще й в тому напрямі, що на місце централізованої системи управління вводить систему місцевого самоврядування, побудовану на національному принципі.

Що торкається спеціально прав національних меншин, то проєкт вводить дуже важливу новину, так званий національний кадастр або постійні списки персонального складу національних меншин. Кадастр має важливе правне значіння, як офіційний доказ приналежності громадян до тої або іншої національної групи. А з приналежністю до певної національності проєкт зв'язує охорону національних меншин від політичного, соціального й господарського утиску, себ-то від винародовлення, асиміляції й господарської експлоатації.

Цілком правильно й раціонально проєкт роз'язує питання оборони прав національних меншин, передаючи цю оборону до компетенції судових установ з найвищим конституційним судом на чолі. Творці міжнародних договорів як раз про це забули, і тому ті договори перетворились з часом в «клаптики паперу», на кожному кроці порушувались, а то й цілковито відкидались, не дивлячись на підписи й урочисті обіцянки.

За всіма цими позитивними рисами проєкт має й правні дефекти. Не знати, в якій формі він виллється остаточно, що-ж до опублікованого тексту, то він відбив на собі обставини, при яких його складено: поспіх, неточність термінології (напр., «чехословацька мова», яка не існує, або «руська (малоруська) мова» замість українська, нерівність окремих частин та инш. Проєкт ніде не згадує про національно-територіальну автономію, хоч цю вимогу німці поставили на першому місці. Так само проєкт не згадує про Закарпаття, якому конституція Чехословацької республіки признає краєву широку автономію з краєвим соймом. Тому застається неясним, чи передбачені проєктом реформи торкаються Закарпаття, чи ні.

А. Я.

19-а АСАМБЛЕЯ ЛІГИ НАЦІЙ ТА УКРАїнСЬКА АКЦІЯ В ЖЕНЕВІ

(Лист із Женеви)

Значіння Ліги Націй, особливо за останніх кілька років, все зменшувалося. Сьогодні всі важливі політичні справи вирішуються по-за женевською установою, а де-хто уважає її смерть неминучою і близькою. Як би так сталося, то українці не мали б жадної підстави вдягати жалобу, бо-ж треба ствердити, що Ліга Націй ніколи нічого на користь Україні не зробила, не хотіла зробити та, певно, просто з огляду на свою недоречну структуру, і зробити не могла.

Проте помилкою було б уважати, що терен Ліги Націй не належало і не належить використовувати. Є це надзвичайно зручний терен для провадження української національно-державницької пропаганди. І тому просто смішно виглядають спроби де-яких українських груп атакувати Уряд УНР

ПОЗИЦІЯ УКРАїнЦІВ У ПОЛЬЩІ

Газета «Temps» з 27 серпня повідомляє про становище «українців» в Польщі до події так:

«Члени української меншости в Польщі виконують лояльно всі їхні громадські обов'язки крові і матеріального тягару, не дивлячись на утруднення, що виникли останніми часами ще в взаємовідносинах між центральною владою і українською меншістю».

Так звучить резолюція прийнята однодушно на зборах Виконачого Комітету найбільшої української партії в Польщі — «УНДО», зборах, що відбулися у Львові в присутності 110 делегатів. З Східної Галичини і Волині, ця сама резолюція перестереігає український народ проти спроб агітації всіх чужих пропаганд.

УКРАїнЦІ У ФРАНЦІЇ

Союз Українських Еміграційних Організацій у Франції і ТОВА ІСТВО б. Вояків Армії УНР у Франції, поновлюючи відповідні заяви їхні з вересня минулого року і квітня сього, звернулися іменем еміграції з Великої України, в цих організаціях об'єднаної, до Пана Е. Далад'є, Голови Ради Міністрів і Міністра Національної Оборони з запевненням, що, завжди, лояльні до країни, гостинністю якої користуються, вони готові стати на захист її з зброєю в руках, твердо певні, що, обронуючи Францію, вони служитимуть ідеалам права і справедливості і справі їхньої Власної Отчизни.

Подаючи ці заяви до відома громадянства, віримо, що всі наші земляки їх поділяють і зроблять все, що в спроможності їхній, для їх виконання.